

הספרות כמהגרת בין שפות

תשע שנים רחוק מחנויות הספרים המתפקעות עברית
וממוספי סוף השבוע אני לומדת: לא רק העברית.
כל המילים כולן הן המולדת.

*

ביום הראשון של כיתה א' התרגשתי כל כך שהשתמשתי לא נכון במפית הבד החגיגית שהמתינה לי בקופסת הכריכים: במקום לפרוס אותה על ברכי עטפתי את הכריך ובכל פעם שלא שמתי לב נגסתי בה, וטעם הבד הסינתטי מילא את פי. בתמונה שצולמה אז אני מחייכת, מבולבלת ומאושרת: בקרוב אוכל לקרוא.
כעבור כמה חודשים האותיות מסרבות לי.

מדי יום בהפסקת עשר אני רואה את דפנה, הילדה הנמוכה והשדופה שמגיעה לי עד הכתפיים נשאת בכיסאה, נושכת את קצה העיפרון וממשיכה לנסות להעתיק את האותיות מהלוח למחברת שורות של דפרון: היא לא מצליחה, וכעבור חודשיים היא עוברת לכיתה הטיפולית. אני נבהלת וחשה אשמה. גם אני מפגרת מאחור, לא מצליחה לחבר אותיות לא בראש ולא על הנייר, אבל אני לא נשאת בכיתה אפילו דקה אחרי הצלצול. מה יהיה?

*

המילים מעולם לא באו בקלות. גדלתי בבית דו לשוני, עברית ופולנית, ובניגוד לאחותי הגדולה שבגיל ארבע כבר קראה וכתבה, אני התקשיתי לדבר. הבנתי הכול, אבל המילים, כשביצבצו מפי איפשהו לקראת גיל שלוש, יצאו מחוברות ולא נכונות. רק נפש אחת בעולם כולו הצליחה לתרגם אותי: היא.

*

בקבוק ליטר וחצי של קוקה־קולה, שקית במבה גדולה וטבלת שוקולד חלב במילוי קרם תות. הבית גם את שנת שישי אחר הצהריים, ונהמת המכוניות בכביש הראשי סוף סוף משתתקת. על השולחן בסלון פרושים שלושת עיתוני סוף השבוע, לצידם "מעריב לנוער" ו"ראש 1". דמי הכיס השבועיים הושקעו כולם, כמו תמיד, באותם המצרכים.

ההליכה הביתה, חציית הכביש המסוכן (בקיץ פגעה מכונית באחד מילדי השכונה והוא איבד את הטחול) עם שקיות מתפקעות היא האושר השבועי שלי. עד שאסיים לקרוא את העיתונים לא אניח לאיש לגעת בהם. זכות הראשונים שמורה לי, וזה מצחיק את הוריי ואחותי, שמסכימים לשתף פעולה עם הטקס המשונה שאימצתי ושילווה אותי שנים רבות אחר כך.

ככה, לאט לאט, התאהבתי בקריאה. רק אחרי המון כתבות, תחילה קצרות ורק אחרי זמן מה ארוכות יותר ויותר, עד אורך נשימה של ספר, העזתי להתחיל לקרוא ספרים. שיעור ראשון באהבת המילה הכתובה: לפעמים הספרות מתרחשת בכל מקום, מלבד בספרים.

*

שנה לאחר מכן, בבית הספר היסודי, נערכה תחרות קריאה. ניצחתי בהפרש גדול כל כך, שמיד נפסלתי. נאלצתי להיבחן ולהוכיח למורה ולספרנית הגוערת שבאמת קראתי את כל הספרים. רק אז זכיתי בערימת ספרים, וזו היתה הפעם האחרונה שבה נרשמתי לתחרות. הלא זה כל מה שאי פעם רציתי: המילים עברו לצד שלי.

*

ספרות עבורי היא קודם כל פעולה של תרגום. גם כתיבה בשפת אם היא תרגום. הדימוי, התמונה הצליל והמחשבה – הכתיבה עבורי תמיד הייתה ניסיון לתרגם את עצמי, קודם כל לעצמי. אחר כך לעולם. ללא הצורך לתרגם, פעולת הכתיבה מתייתרת.

למה עזבת את הארץ?

גיליתי שהתשובה לשאלה הזו משתנה ללא הרף. עוד התחוויר לי כי התשובה לשאלה "למה את לא חוזרת" שונה בתכלית.

השבוע חגגתי תשע שנים בברלין. בגיל 28 ארוזתי מעט מאוד חפצים ועזבתי בקלות מפתיעה את כל מה שיכולתי. ידעתי שאשאר כאן וחיכיתי בקוצר רוח לגלות למה אתגעגע.

למה עזבת?

רציתי שהגעגוע ידייק את האהבה.

*

כשהייתי בת 15 אמרה לי המשוררת והפסיכואנליטיקאית דנה אמיר משפט שנצרב בזיכרון, ואני ממשיכה להיאחז בו כמו בכף יד: "מאיה, עבור משוררים השפה היא המולדת".

אבל אני מעולם לא התכוונתי לעזוב את העברית. אף פעם לא ביקשתי להגר מעצמי.
(אני משקרת)

*

אולי דווקא משום כך עזבתי. אולי הקושי לכתוב דחף אותי לעקור ולנטוש את העולם שבניתי והרכבתי בעמל רב לטובת זרות. אולי בסתר ליבי קיוויתי שלהיות זרה בכל עיר, זרה בכל רחוב, זרה בתוך שפה עתיקה, ישיב את המילים שחמקו ממני שוב, כי האמת החמוצה היא שעשרים שנה לאחר שלמדתי לכתוב, חדלתי.

*

לאחר שנתיים בברלין התחלתי לכתוב באנגלית. לא בעברית, לא בפולנית ובטח שלא בגרמנית.
הפולנית שייכת להוריי. הגרמנית – למי היא שייכת? מה סבא שלי היה חושב לו היה מגלה שלכאן, דווקא לכאן נדדתי, ושדווקא כאן מצאתי שמחה? סבא יצחק, שבכל כוחי אני מנסה לזכור את צחוקו ובשום פנים לא מצליחה. אז לא בגרמנית.

*

בערב הקראת שירה בקלן לפני כמה חודשים שאל אותי מישהו מהקהל למה הפסקתי לכתוב בעברית, כאילו היה מדובר בהחלטה. כאילו לו יכולתי לבחור לא הייתי כותבת אך ורק בעברית.
בלי להתכוון השבתי כי כמו שלהגעה למקום חדש יש שלבים רבים, כך גם לעזיבת מקום. ושצבירת מרחק מהשפה היא כמו שלב נוסף בעזיבת מולדת.
דנה צדקה, המולדת שלי היא העברית, והלב שלי נשבר.

למה עזבת?

כי לגור במקום שבו לא משנה כמה קורסי שפה אקח, לפחות פעם בחודש אקבל מסמך רשמי בדואר שלא אצליח לפענח; כי לעולם לא אצליח להשיב מהר מספיק להערות עובר-אורח נזפנית; כי לעולם אמצא את עצמי מככבת באי-הבנה כלשהי, מפלרטטת עם פערי תרבות ושפה (בשנה הראשונה נהגתי להשליך את הזבל הישר

לתיבת איסוף בגדים לתרומה, ולא הבנתי את פשר המבטים הכעוסים ברחוב. איש לא אמר מיילה).

כי שם בדיוק, במרחב הזה של אי ההבנה, של הזרות – זה המקום שבו נולדת ספרות. זה המקום שבו מצאתי את דרכי בחזרה למילים, בחזרה לתרגום. תשע שנים רחוק מחנויות הספרים המתפקעות עברית וממוספי סוף השבוע של כל העיתונים כולם אני לומדת: לא רק העברית. כל המילים כולן הן המולדת. לפעמים גם הן, בדיוק כמונו, מהגרות בין השפות.